

KO'ZI OJIZ SAN'ATKORLANING IJODIY SHAKLLANISH JARAYONLARI

Rustamova Fotima

*O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi qoshidagi
Botir Zokirov nomidagi oz'bek milliy Estrada
instituti Estrada cholg'u ijrochiligi kafedrasii
kurs magstri*

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada mamlakatimizda ko'zi ojiz musiqachilar tayyorlash tizimi ularga yaratib berilgan sharoitlardan haqida ma'lumot berilgan. Yurtimizda ko'zi ojiz ijodkorlar o'qitish tiflopedagogika soxasi ancha taraqqiy etmoqda.*

***Kalit so'zlar :** kompensatsion, tiflopedagogika, eshitish, paylar, quloq, musiqiy qobiliyat.*

Ko'zi ojiz musiqachilarni o'qitish tizimi tadqiqot muammolarini (musiqiy tiflopedagogika va tiflopsixologiya sohasida ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish qobiliyati) hal qilish uchun mo'ljallangan; ta'lim vazifalari (o'quvchilarni nazariy bilimlar bilan qurollantirish); amaliy vazifalar (aniq natijalarga erishish yo'nalishi). Dastlab, pedagogik jarayon talabalarga asosiy, asosiy bilimlarni etkazish zarur bo'lgan hollarda zarur bo'lgan informatsion mashg'ulotlarni o'z ichiga oladi. Ta'limning ushbu bosqichida talabalar qiziqish, e'tibor, eshitish-harakat aloqalari bilan bog'liq kompensatsion omillarni ishlab chiqdilar, ularning rivojlanishi eshitish idrokiga asoslangan edi, chunki faqat eshitish orqali ko'r musiqachi asarda qo'llaniladigan umumlashtirilgan komplekslarni aniqlay oladi (tovush). musiqa asboblari va ularning nisbati, asosiy va yon qismlari, ovoz palitrasining dinamikasi va to'yinganligi), ular o'z-o'zidan boshqa, kattaroq umumlashtirilgan komplekslarning (asar qismlari, uning shakli, mazmuni va boshqalar) tarkibiy elementlari hisoblanadi.

Bo'lajak san'atkorning musiqiy qobiliyatini aniqlashda, to'g'ri tashxis qo'yilgan tashxis o'quv jarayonida paydo bo'ladigan motivlarni tushunishga imkon beradi, qiziqishni uyg'otadi va ko'p jihatdan mashg'ulot muvaffaqiyatini belgilaydi degan fikrni ta'kidlaydi. (*Kulakov Vitaliy Nikolayevich*)

Kompensatsion omillarni shakllantirish va rivojlantirishning yaratilgan tizimi oltita asosiy elementni o'z ichiga oladi:

1. Qiziqishni rivojlantirish.
2. Diqqatni rivojlantirish.
3. Eshitish-motor aloqalarini rivojlantirish.
4. Musiqiy xotirani rivojlantirish.

5. Ichki eshitishni rivojlantirish.

6. Majoziy-assotsiativ tafakkurni rivojlantirish.

Ko'zi ojizlarning musiqiy va eshitish tasvirlarini shakllantirishda qiziqishning rolini ortiqcha baholash qiyin. Musiqa asariga ijobiy hissiy reaksiya fonida qiziqish uyg'onadi. Uning rivojlanishida, dasturga kiritilgan musiqiy kompozitsiyani tushunish, tushunishda o'qituvchi tomonidan o'yinni o'rganish jarayonida berilgan og'zaki xususiyatlar muhim rol o'ynaydi. O'quvchining malaka va ko'nikmalarini oshirish, zaif tomonlarini rivojlantirish orqali o'qituvchi ijobiy natijalarga erishadi. Aynan natija qiziqishni rivojlantirish uchun eng kuchli stimulyator hisoblanadi, chunki, bir tomondan, o'quv jarayonida paydo bo'ladigan qiziqish yakuniy natijaga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, boshqa tomondan, ijobiy natija uyg'otadi. musiqiy materialni o'rganishga qiziqish. Ko'zi ojiz musiqachiga qiziqishning rivojlanishi tabiiy ravishda kompensatsion funktsiyaga ega, chunki u talabning e'tiborini ko'rlar uchun engib bo'lmaydigan to'siq bo'lmagan faoliyatga jalb qiladi. Shunday qilib, barqaror, ijobiy manfaatdorlikni yaratish kompensatsion omillarni shakllantirish va rivojlantirish uchun yaratilgan tizimning tarkibiy qismi bo'lgan birinchi bo'g'indir. Ko'zi ojiz musiqachilarni o'qitish jarayonining ikkinchi bo'g'ini diqqatdir. Didaktikada diqqat insonning eng muhim xususiyatlaridan biri sifatida hisoblanadi, bu har qanday ob'ektiv faoliyatning muvaffaqiyati uchun psixologik shartdir. Diqqat psixologiyasi, uning rivojlanishiga oid tegishli adabiyotlarda quyidagi kabi taniqli olimlarning asarlari mavjud: L.S. Vygotskiy, P.P. Blonskiy, A.N.Leontiev, A.V. Zaporozets, N.F. Dobrinin. Insonning aqliy faoliyatini ixtiyoriy tartibga solish funktsiyasi sifatida diqqat o'rganiladi.

P.Ya. Galperin, A.R., Luriya, I.V. Sug'urta. Diqqatning tarkibiy qismlarini tahlil qilish S.L. Rubinshteyn, K.K. Platonov, V.G. Ananiev, E.M. Nikereev va boshqalar. Ko'zi ojiz o'quvchi-musiqachilarning musiqiy faoliyati diqqatni jalb qilishni talab qiladi, chunki musiqiy asarni o'rganish musiqiy qobiliyatlarning butun majmuasini rivojlantirish bilan bog'liq bo'lib, musiqa asarini tushunishda e'tibor tartibga soluvchi rol o'ynaydi. . Shunday qilib, ushbu tadqiqot uchun musiqiy e'tibor eshitish idroki va taktil sezgilardan kelib chiqadigan kompensatsion omil sifatida belgilanadi. Bu eshitish-hissiy kompleks bo'lib, uning yordamida talabning fikrlashi yo'naltiriladi. Olingan axborotni tahlil qilish va qayta ishlash, uni tushunish. Diqqat tovushli musiqa materialini idrok etish (qabul qilish), shuningdek, musiqiy matnni sezish va uning musiqiy va obrazli mazmunini tushunish bilan bog'liq ko'nikmalarni rivojlantirish asosida shakllanadi.

Ko'zi ojiz musiqachilarning e'tiborini rivojlantirish uchun dissertatsiya o'quv vositalari to'plamini, shuningdek, talabaning sa'y-harakatlarini muayyan o'quv harakatlariga jamlash imkonini beradigan metodologiyani ishlab chiqdi.

Eshitish-his qilish aloqalari ko'zi ojiz musiqachilarning yo'qolgan ko'rish qobiliyatini qoplash shakli sifatida hislar va g'oyalardan o'rganishning birinchi bosqichida shakllanadi. Eshitish va motorli tasvirlar yordamida ish ustida ishlash qobiliyati o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, chunki vizual analizatorning yo'qligi sizni ko'proq o'ylashga, talabaning diqqatini o'quv harakatining o'ziga qaratishga, tahlil qilish imkonini beradi. , yaxshi eshitish, aniqroq idrok etish va asarning hissiy mazmunini yanada yorqinroq his etish. O'yin harakatlarining ehtiyotkorlik bilan ijodiy fikrlashi kompensatsiya funksiyalarini anglatadi. Ular musiqani bir vaqtning o'zida quloq orqali taqdim etish va qo'l harakatlarini, ijro etish jarayonida paydo bo'ladigan teginish hissiyotlarini yodlash jarayonida shakllanadi. O'yin harakatlarining dastlabki taqdimoti talabaga keraksiz harakatlardan xalos bo'lishga yordam beradi, mushaklarning keraksiz kuchlanishini engillashtiradi va o'yinni tez eslab qolishga yordam beradi. Ovoz sifati miya yarim korteksining motor maydoni tomonidan amalga oshiriladigan harakatlar paytida kuchlanishning aniq dozasiga bog'liq. Kompensatsiya jarayonini tahlil qilish, eshitish-motor kompensatsion omil - bu sensorli hislarni eshitish (matnning tovushli tasviri) va vositada aqliy tovush tasvirining amalga oshirilishini belgilaydigan vosita (bajarish) harakatlariga tarjima qilish degan xulosaga kelishga asos beradi. . Psixologik nuqtai nazardan, kompensatsion eshitish-harakat musiqa ijrolarini ko'paytirish aktida paydo bo'ladigan va eshitish-harakat bog'lanishlarining o'zboshimchalik bilan ishlash ko'nikmalariga asoslangan aqliy shakllanishlar deb ta'riflash mumkin.

Musiqani o'rganish jarayonida musiqiy xotira musiqachining musiqiy axborotni yodlash, tushunish, saqlash va takrorlash qobiliyati deb ta'riflanadi. Ko'zi ojiz musiqachilar uchun bu qobiliyat (musiqiy xotira) kompensatsion omil sifatida qaraladi va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Musiqiy xotiraning rivojlanishi ong orqali sodir bo'ladi. Asarning mantiqiy qurilishi, uni ijro etishdagi harakatlar ketma-ketligini yodlash, keyingisini oldingi bilan bog'lash, bilish jarayonini faollashtirish, assotsiativ fikrlash bilan bog'liq eshitish tasvirlari, ratsional konstruktsiyalar va boshqalar. Musiqiy materialni tez eslab qolish va xotirada saqlash qobiliyati ko'r musiqachilar uchun kompensatsion omil hisoblanadi. Ko'zi ojizlar xotirasi ko'ruvchilar xotirasiga qaraganda unchalik tanlanmagan bo'lishiga

qaramay (chunki u vizual tasvirlarga tayanmaydi), ko'rishning etishmasligi eshitish va hissiy idrok o'rtasidagi munosabatni faollashtiradi, assotsiatsiyalar paydo bo'ladi, tasavvurni rivojlantiradi. fikrlash va axborotni qayta ishlashni tezlashtirish.

Bitiruv malakaviy ishda mantiqiy xotirani rivojlantirishga alohida o'rin berilgan, bu esa ko'proq ongli, o'ylangan faoliyat tufayli mehnat samaradorligini oshiradi, ishni o'rganishga ketadigan vaqtni qisqartiradi. Musiqiy asarni o'rganish va yodlashning bu turi K.A. Martinsen "konstruktiv xotira" deb ataydi va butundan alohidaga yoki alohidadan butunga o'tish muhim emas deb hisoblaydi. Musiqiy xotiraning namoyon bo'lishiga asoslangan kompensatsion omillarning shakllanishi o'quvchilarni rivojlanishning yuqori darajasiga olib keladi, biz uni "ichki eshitish" sifatida tasvirni badiiy reproduksiya qilishning pastki tuzilmasiga kiritamiz va diqqatni, eshitish-eshitishni kompleks rivojlantirishni o'z ichiga oladi. vosita aloqalari, musiqiy xotira, shuningdek, ko'r musiqachi uchun yo'qolgan ko'rish qobiliyatini tiklash funksiyalarini bajaradigan musiqiy materialni idrok etish va qayta ishlab chiqarishdagi o'zboshimchalik jarayonlarini optimallashtiradi.

Musiqiy asar ustidagi aqliy ish, albatta, uning kompleks tahlilini o'z ichiga olishi kerak, chunki musiqiy matnni mazmunli bilish kompensatsion funksiyalarni rivojlantiradi, o'quv jarayonini optimallashtiradigan faol vositadir.

Yuqorida aytilganlar ichki eshitishning kompensatsion funksiyalarining rivojlanishi ikki yo'nalishda sodir bo'ladi va ikkita pozitsiyadan ko'rib chiqiladi, deyishga asos beradi:

a) cholg'uni ishlatmasdan (cholg'usiz) , ichki tovushni takrorlash pozitsiyasidan;

b) tasavvurga asoslangan g'oyalarni shakllantirish nuqtai nazaridan, ya'ni, cholg'u tovushini amalga oshirishga asoslangan. Birinchi bosqich ikkinchi bosqichga tayyorgarlik sifatida qaraladi va ixtiyoriy tasvirlarni o'zboshimchalik bilan tarjima qilish ishlarini o'z ichiga oladi. Musiqiy asarning turli qismlari bilan ishlash qobiliyati fikrlash ushbu tadqiqotda ichki eshitishning kompensatsion omili sifatida aniqlanadi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, kompensatsiya ijrochi mo'ljallangan tovushni musiqa asarini takrorlash uchun zarur bo'lgan musiqiy ijro harakatlariga aqliy ravishda tarjima qilganda sodir bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati;

1. Krasnousov P. D., Shoev F. I. Lui Brayl: tarixiy va biografik insho / P. D. 2.Krasnousov, F. I. Shoev; Vseros. ko'rlar haqida. - 2-nashr, qo'shimcha. - M. : VOS, 1976. - 59 p. : kasal.
2. Bry, Louis // Brockhaus va Efronning entsiklopedik lug'ati: 86 jildda (82 jild va 4 ta qo'shimcha). - Sankt-Peterburg, 1891. - T. IVa. - S. 550.
3. Brayl, Bri Louis // Katta Kavkaz - Buyuk Kanal. - M .: Buyuk rus entsiklopediyasi, 2006. - S. 151. - (Buyuk rus ensiklopediyasi: bosh muharrir Yu. S. Osipov; 2004-2017, 4). — ISBN 5-85270-333-8.
4. Nematov, R. A., & Almanov's, Q. O. (2022). THE ROLE OF HISTORICAL SOURCES IN THE STUDY OF THE HISTORY OF THE TURKISH EMPIRE. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 2(10), 25-31.
5. Iskandar, O. (2023). The Organization of the Khorazm Soviet Republic. *Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal*, 2(4), 794-798.
6. Omongaldi o'g'li, O. I. (2023). QADIMGI DAVRLARDAGI KO'CHMANCHI SAK, MASSAGET QABILALARI HAQIDA MUSHOHADALAR. *IQRO JURNALI*, 2(2), 597-600.
7. Omongaldi o'g'li, O. I. (2022). QADIMGI XORAZM SIRLI QAL'ALARI. *PEDAGOGS jurnali*, 10(4), 182-185.
8. Ochilov, I. (2023). IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN FORMING THINKING AND SKILLS IN HISTORY LESSONS. *Science and innovation*, 2(B4), 481-484.
9. Iskandar, O. (2022). XIVA TARIXI VA RIVOJLANISHIDA TURIZMNING AHAMIYATI. *PEDAGOG*, 1(3), 327-329.